

XIX ASRNING IKKINCHI YARMI RUS ISTILOSIDA O'ZBEK ADABIYOTI

Mo'tabar Ravshanova Kamolovna

Ichki ishlar vazirligi Qashqadaryo akademik litseyi

Ona tili adabiyot fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada XIX asrning ikkinchi yarmi rus istilosi davrida o'zbek adabiyotining ahamiyati haqida bayon qilingan.

Kalit so'zlar: Adabiyot, asr, asosiy, romantizm, olijanob, romantizm, muhtoj.

Kirish

19-asrning birinchi yarmi zamonaviy rus adabiy tili normalarining shakllanishi va rivojlanishi, yozuvchilarning qiziqishi ortgan davr edi. xalq an'analari va folklor va xalq ijodiyoti yodgorliklarining nashr etilishining boshlanishi.

Shunday qilib, 18-asrning 30-yillarida yozuvchi, leksikograf va etnograf V.I. Dahlem (1801-1872) rus ertaklari to'plamini, "Bo'lgan ertaklar ham bor edi" to'plamini, 60-yillarda esa 30 mingdan ortiq maqol, maqol va hazillarni o'z ichiga olgan "Rus xalqining maqollari"ni nashr etdi. 1863-1864 yillarda. uning asosiy ishining to'rt jildligi "Tirik buyuk rus tilining izohli lug'ati" nashr etildi.

Rus adabiyotining birinchi islohotchisi N.M. Bunda Karamzin, A.S.ning ham hissasi katta. Pushkin. Va allaqachon XVIII asrda bo'lsa ham. biz faqat XIX asrda rus so'z ustalarining mavjudligi haqida gapirishimiz mumkin. yozuvchi kasbi paydo bo'ladi. XIX asrning ikkinchi yarmida. nafaqat rus, balki jahon adabiyoti tarixiga kirgan ko'plab yozuvchilarning ijodi gullab-yashnamoqda.

Turli adabiy oqimlar va maktablar adabiy janrlarning yanada rivojlanishiga hissa qo'shdi. Asr boshlarida asosiy rol hikoyaga, asr oxirida esa romanga tegishli edi. Epistolyar va memuar janrlari yaratilmoqda. Insonning ichki kechinmalariga qiziqish ortadi; bu insonda sentimentalizm, so'ngra po'lat kabi 19-asr boshlarida shakllangan romantizm o'z ifodasini topadi.

XVIII asr oxiri - XIX asr boshlaridagi asosiy janrlardan biri. romantizm edi. Rossiyada romantizmning paydo bo'lishi rus hayotining ijtimoiy-mafkuraviy muhiti bilan bog'liq - 2000 yildan keyin umummilliy yuksalish. Vatan urushi 1812 yil olijanob inqilobchilikning shakllanishi, shaxsiy o'zini o'zi anglashning kuchayishi. Dekembristlar she'riyati ozodlik va kurash sevgisi, vatanga xizmat qilish g'oyasi bilan singib ketgan: K.F. Ryleeva (1795-1826), V.K. Kuchelbeker (1797-1846), A.I. Odoevskiy (1802-1839). Ryleyevning "Voinarovskiy" va "Nalivayko" she'rlari qahramoni fojiali taqdirga ega bo'lgan zolim fuqarodir.

Litsey, litseydan keyingi va "janubiy" qo'shiqlari A.S. Pushkin (1799-1837), unda buyuk shoirning shaxsiy pafosi aniq ifodalangan.

Shaxsning romantik apofeozi Lermontov M.Yu.ning ilk lirikasida ham ifodalangan. (1814-1841). Hissiyotlarning misli ko'rilmagan shiddati va shiddatli introspeksiya Lermontov lirik qahramoniga xos xususiyatdir.

Rus she'riyatida yana bir yo'nalish - elegia bor edi. Ushbu yo'nalish shoirlari V.A. Jukovskiy (1783-1852), Batyushkov K.N. (1798-1831), N.M. Yazikov (1803-1846), E.A. Baratinskiy (1800-1844). Bu shoirlarning ijodi mavjuddan norozilik bilan to'lgan. Ijtimoiy uyg'unlik imkoniyatiga ishonmay, ular insonning ichki dunyosida uyg'unlikka erishishga intildilar.

Romantizm va realizm o'rtasidagi oraliq bo'g'in A.V she'riyati edi. Koltsov (1809-1842). Koltsov dehqonlarning mehnati va hayotini yoritib berdi, rus lirikasiga dehqonning ichki kechinmalari dunyosini ochdi, she'riyatga xalq qo'shig'i elementini kiritdi ("Shovqin qilmang, javdar", "O'roq").

She'riyat N.A. Nekrasova (1821-1878) realistik va fuqarolikdir. Shoir rus qishlog'ining quvonchsiz va ma'yus hayotini, rus ayollarining hayratlanarli obrazlarini ko'rsatdi. Uning "qasos va qayg'u ilhami" ayniqsa adolatsizlikka, insoniy dardga sezgir. Fuqarolik jurnalistikasi shoirlar I.S. ijodida yanada rivojlandi. Nikitin (1824-1861), A.N. Pleshcheev (1828-1893).

F.I.ning falsafiy va sevgi lirikasi. Tyutcheva (1803-1873) bo'lingan ruh va shafqatsiz introspeksiya bilan ajralib turadi; Psixologik romanning aniq musiqiy boshlanishi bilan kirib boradigan so'zlar - A.K.ning she'rlarida. Tolstoy (1817-1875); misralarida A.A. Feta (haqiqiy ismi Shenshin, 1820-1892) - his-tuyg'ularning o'zgaruvchanligi va o'zgaruvchanligi; tabiatni sezgir idrok etish va u bilan uyg'un birlashish; musiqiylik Ya.P.ning asarlari bilan ajralib turadi. Polonskiy (1819-1899) va A.N. Apuxtin (1840-1893); nozik psixologizm I.F.ning she'rlariga xosdir. Annenskiy (1855-1909). A.N.ning peyzaj lirikasida. Maykova (1812-1897) - oddiy rus tabiatining yuksak tafakkuri.

30-yillarning oxiridan realizmning shakllanishi boshlanadi, uning asoschisi A.S. Pushkin. Pushkin barcha yangi rus adabiyotining ajdodidir.

Asosiy tarkib: Tanqidiy realizmning cho'qqisi L. N. Tolstoy (1828-1910) ijodi bo'ldi. Rus hayotining uzoq davri - dan o'n to'qqizinchi boshlari ichida. XX asr boshlarigacha. - romanlarida aks etgan. "Urush va tinchlik" dostonida yozuvchi 1812 yilgi urushdagi rus jamiyatining turli qatlamlari hayotini, xalqning vatanparvarlik ruhini, shaxsning ma'naviy o'z taqdirini o'zi belgilash yo'lini qayta tiklaydi. "Anna Karenina" romani buzg'unchi "jinoyatchi" ehtiros changalidagi ayolning fojiasi, oila poydevorining vayron bo'lishi haqida, "Tirilish" romani ijtimoiy tuzum, butun hayot tarzining murosasiz tanqididir. "ma'lumotli sinflar" dan.

Psixologik roman ustasi F.M.Dostoyevskiy (1812-1881) “Jinoyat va jazo”, “Aka-uka Karamazovlar”, “Ahmoq”, “Xorlangan va haqoratlangan”, “Jinlar” asarlarida “inson chuqurligi” obrazi orqali. jon" filmi Rossiya hayotidagi o'tish davrining eng qiyin shaxsiy va ijtimoiy to'qnashuvlarini ochib berdi, haqiqat, Xudo va uyg'unlikni izlashning og'irligini ko'rsatdi.

Satirik janrning ajoyib namunalari M. E. Saltikov-Shchedrin (1826-1889) asarlaridir. Yozuvchi avtokratik-feodal tuzum mahsuli sifatida rus byurokrtiyasining satirik qiyofasini yaratdi (“Poshexonskaya antik”, “Viloyat ocherklari”, “Pompadurlar va pompadurlar”). “Bir shahar tarixi”da rasmiy tarixshunoslikka parodiya qilingan, yozuvchi shahar hukmdorlarining grotesk tasvirlari galereyasini yaratdi; mashhur "Ertaklar"da "" tasvirlarida. donolar"- Rossiya uchun yangi sinf - burjuaziyaning axloqi. “Lord Golovlevlar” ijtimoiy-psixologik romani zodagonlarning ruhiy va jismoniy tanazzulga uchrashi haqida.

Realizm rivojining yangi bosqichi felyetonlar, qisqa hajviy va “bosmachi” hikoyalar, innovatsion pyesalar muallifi A.P.Chexov (1860-1904) ijodida o‘zining yorqin ifodasini topdi. “Ishdagi odam”, “6-bo‘lim” qissalarida zerikarli kundalik hayot og‘irligi ostida odamning o‘limi haqidagi fikr yetakchi motiv bo‘lgan.

Nozik psixolog, hazil va lirikani uyg‘unlashtirgan subtekst ustasi A.P.Chexov “Chayqa”, “Vanya amaki”, “Opa o‘q otish maydoni”, “” pyesalarini yozgan. Gilos bog‘i, yaqinlashib kelayotgan falokatni oldindan ko‘rishning o‘ziga xos bezovta qiluvchi atmosferasi bilan sug‘orilgan. Yozuvchi hayotning har qanday ko‘rinishlarini o‘z ichiga olishi mumkin bo‘lgan, voqealar va kurashda emas, balki dramatik harakatning yangi tuzilishini yaratdi. aktyorlar, lekin asosiy mavzular, kayfiyatlar, "ostki oqim", ironiya va lirik simvolizmning rivojlanishi. Chexov pyesalari mahalliy va jahon dramaturgiyasining rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi.

Xulosa:

19-asrning boshlari - Rossiyaning madaniy va ma'naviy yuksalish davri. 1812 yilgi Vatan urushi rus xalqining milliy o'ziga xosligining o'sishini, uning mustahkamlanishini tezlashtirdi. Bu davrda xalqning milliy o‘z-o‘zini anglashining yuksalishi adabiyot, tasviriy san‘at, teatr va musiqa san‘atining rivojlanishiga katta ta’sir ko‘rsatdi. Avtokratik-feodal tuzum o'zining mulk siyosati bilan rus madaniyatining rivojlanishini to'xtatdi. Olijanob bo'lmagan bolalar qabul qilindi boshlang'ich ta'lim cherkov maktablarida. Dvoryanlar va amaldorlarning farzandlari uchun gimnaziyalar tashkil etildi, ular universitetga kirish huquqini berdilar. 19-asrning birinchi yarmida Rossiyada yettita universitet tashkil topdi. Mavjud Moskva universitetidan tashqari Derpt, Vilna, Qozon, Xarkov, Sankt-Peterburg va Kiev universitetlari tashkil etildi. Davlat oliy mansabdor shaxslari imtiyozli ta'lim muassasalari – litseylarda tayyorlandi. Kitob nashr etish, jurnal va gazeta ishi rivojlanishda davom etdi. 1813 yilda mamlakatda 55 ta davlat bosmaxonasi mavjud

edi. Klassizm uslubida qurilgan binolar aniq va sokin ritm, yaxshi muvozanatli nisbatlar bilan ajralib turadi. Chet el truppalari va serf teatrlari Rossiya teatr hayotida muhim rol o'ynashda davom etdi. Shchepkin, Mochalov - aktyorlar. O'sha kunlarda uning ishining asl mohiyatini hamma ham bilmas edi. Maftunkor iste'dodli Alyabyev, Varlamov, Gurilev rus musiqasini maftunkor romanslar bilan boyitgan. 19-asrning birinchi yarmida rus musiqa madaniyati misli ko'rilmagan yuksaklikka ko'tarildi. A.S. Pushkin o'z davrining ramzi bo'lib, Rossiyaning madaniy rivojlanishi tez sur'atlar bilan rivojlandi. Pushkin davri rus madaniyatining "oltin davri" deb ataladi. Pushkinning jarangdor lirasini M. Yu. Lermontov egalladi. Birinchi davrda rus madaniyatining rivojlanishi XIX asrning yarmi asr, pirovardida, mamlakat hayotida sodir bo'lgan iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy jarayonlar bilan belgilanadi. Bundan tashqari, 19-asrning o'rtalarida rus madaniyatining ortib borayotgan global ahamiyati tobora ko'proq tan olindi.

O'n to'qqizinchi asrda birinchi marta mahalliy fan katta va jiddiy muvaffaqiyatlarga erishdi. Rossiya olimlari - matematiklar, fiziklar, kimyogorlar, biologlar, astronomlar, geograflarning tadqiqotlari jahon ilmiy tafakkurining rivojlanishiga katta hissa qo'shdi. 19-asrda matematika va tabiiy fanlar alohida ahamiyat kasb etdi. O'sha davrda yaratilgan rus ilmiy fikr maktablari rivojlanish uchun asos tayyorladi mahalliy texnologiya va XX asr texnologiyasi.

Shunday qilib, 19-asr - "rus madaniyatining oltin davri" o'ziga xos va ko'p qirrali. XIX asr rus tsivilizatsiyasi. o'ziga xosligini saqlab, mahalliy va Evropa an'analari o'rtasidagi tafovutni muvaffaqiyatli bartaraf etdi. Mahalliy olimlar jahon ilmiy-texnika taraqqiyotiga jiddiy hissa qo'shib, xorijda ham mashhur bo'ldi.

Bu erkinlik va adolatni ma'naviy va falsafiy izlash davri edi. Sinfy-zodagon madaniyati asta-sekin monopol mavqelarini yo'qotdi; Rossiyada yangi ijtimoiy qatlam — ziyolilar maydonga chiqdi, o'ziga xos muxolif norozilik va norozilik madaniyati paydo bo'ldi. Inqilobiy ziyolilar tomonidan e'tirof etilgan muhim g'oya xalq nomidan fidoyilik - ular uchun og'riqli o'limni qabul qilishgacha bo'lgan g'oya edi. Inqilobiy mafkura rus xalqi uchun jozibali bo'lib chiqdi va 19-asr uni 20-asrga meros qilib qoldirdi.

19-asrning boshlari - Rossiyaning madaniy va ma'naviy yuksalish davri. 1812 yilgi Vatan urushi rus xalqining milliy o'ziga xosligining o'sishini, uning mustahkamlanishini tezlashtirdi. Bu davrda xalqning milliy o'z-o'zini anglashining yuksalishi adabiyot, tasviriy san'at, teatr va musiqa san'atining rivojlanishiga katta ta'sir ko'rsatdi. Avtokratik-feodal tuzum o'zining mulk siyosati bilan rus madaniyatining rivojlanishini to'xtatdi. Olijanob bo'lmagan bolalar qabul qilindi boshlang'ich ta'lim cherkov maktablarida. Dvoryanlar va amaldorlarning farzandlari uchun gimnaziyalar tashkil etildi, ular universitetga kirish huquqini berdilar. 19-asrning birinchi yarmida Rossiyada yettita universitet tashkil topdi. Mavjud Moskva

universitetidan tashqari Derpt, Vilna, Qozon, Xarkov, Sankt-Peterburg va Kiev universitetlari tashkil etildi. Davlat oliy mansabdor shaxslari imtiyozli ta’lim muassasalari – litseylarda tayyorlandi. Kitob nashr etish, jurnal va gazeta ishi rivojlanishda davom etdi. 1813 yilda mamlakatda 55 ta davlat bosmaxonasi mavjud edi. Klassizm uslubida qurilgan binolar aniq va sokin ritm, yaxshi muvozanatli nisbatlar bilan ajralib turadi. Chet el truppalari va serf teatrlari Rossiya teatr hayotida muhim rol o'ynashda davom etdi. Shchepkin, Mochalov - aktyorlar. O'sha kunlarda uning ishining asl mohiyatini hamma ham bilmas edi. Maftunkor iste'dodli Alyabyev, Varlamov, Gurilev rus musiqasini maftunkor romanslar bilan boyitgan. 19-asrning birinchi yarmida rus musiqa madaniyati misli ko'rilmagan yuksaklikka ko'tarildi. A.S. Pushkin o'z davrining ramzi bo'lib, Rossiyaning madaniy rivojlanishi tez sur'atlar bilan rivojlandi. Pushkin davri rus madaniyatining "oltin davri" deb ataladi. Pushkinning jarangdor lirasini M. Yu. Lermontov egalladi. Birinchi davrda rus madaniyatining rivojlanishi XIX asrning yarmi asr, pirovardida, mamlakat hayotida sodir bo'lgan iqtisodiy va ijtimoiy-siyosiy jarayonlar bilan belgilanadi. Bundan tashqari, 19-asrning o'rtalarida rus madaniyatining ortib borayotgan global ahamiyati tobora ko'proq tan olindi.

O'n to'qqizinchi asrda birinchi marta mahalliy fan katta va jiddiy muvaffaqiyatlarga erishdi. Rossiya olimlari - matematiklar, fiziklar, kimyogorlar, biologlar, astronomlar, geograflarning tadqiqotlari jahon ilmiy tafakkurining rivojlanishiga katta hissa qo'shdi. 19-asrda matematika va tabiiy fanlar alohida ahamiyat kasb etdi. O'sha davrda yaratilgan rus ilmiy fikr maktablari rivojlanish uchun asos tayyorladi mahalliy texnologiya va XX asr texnologiyasi.

Shunday qilib, 19-asr - "rus madaniyatining oltin davri" o'ziga xos va ko'p qirrali. XIX asr rus tsivilizatsiyasi. o'ziga xosligini saqlab, mahalliy va Evropa an'analari o'rtasidagi tafovutni muvaffaqiyatli bartaraf etdi. Mahalliy olimlar jahon ilmiy-texnika taraqqiyotiga jiddiy hissa qo'shib, xorijda ham mashhur bo'ldi.

Bu erkinlik va adolatni ma'naviy va falsafiy izlash davri edi. Sinfy-zodagon madaniyati asta-sekin monopol mavqelarini yo'qotdi; Rossiyada yangi ijtimoiy qatlam — ziyolilar maydonga chiqdi, o'ziga xos muxolif norozilik va norozilik madaniyati paydo bo'ldi. Inqilobiy ziyolilar tomonidan e'tirof etilgan muhim g'oya xalq nomidan fidoyilik - ular uchun og'riqli o'limni qabul qilishgacha bo'lgan g'oya edi. Inqilobiy mafkura rus xalqi uchun jozibali bo'lib chiqdi va 19-asr uni 20-asrga meros qilib qoldirdi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI.

1. Allenov M. M., Evangulova O. S., Lifshitz L. I. Rus san'ati X-XX asr boshlari M., 1989 yil.
2. Gurevich P.S. Madaniyat falsafasi. M. Aspect press. 1995. -589s.
3. Gurevich P.S. Madaniyatshunoslik.- M.: Gardariki, 1999 - 533 b.
4. Xalq hunarmandchiligi tarixi. M., 1937 - 355 b.
5. Kondakov IV Rus madaniyati tarixiga kirish. M., 1997 - 215 b.
6. Madaniyat va san'at qadimgi Rossiya. To'plam. M., 1969 - 105 b.
7. Madaniyatshunoslik. Jahon madaniyati tarixi: Universitetlar uchun darslik / Ed. LEKIN. Voskresenskaya - M.: UNITI-DANA, Birlik, 2003 - 759 p.
8. Madaniyatshunoslikka oid eng yaxshi insholar / Comp. A. Kovalenko. "Avstraktlar banki"